

dania bolo, že sa neohraničovalo len na negatívnu kritiku antikomunistických „teórií“. Kritická analýza bola spojená s pozitívnym rozpracovaním filozofických a spoločensko-politických ideí, na základe ktorých je možná fundovaná kritika ideologických smerov. V tom vidíme i význam tejto Medzinárodnej školy. Ukázalo, že v súčasných podmienkach neutíchajúceho boja medzi kapitalizmom a socializmom zostáva aktuálnou úlohou boj proti antikomunizmu, pravému a ľavému revizionizmu, ako aj nacionalizmu. Splnenie tejto úlohy si však vyžaduje ďalšie zvýšenie efektívnosti ideologického boja, marxistického tvorivého vzťahu k teórii a smelej analýzy zložitých problémov skutočnosti.

Z toho však vyplýva i rozvíjanie marxisticko-leninskej teórie, ktorá jedine môže byť účinným prostriedkom v ideologickom boji. Tvorivé rozvíjanie marxizmu, môže sa však uskutočňovať jedine v úzkej spolupráci marxistov všetkých krajín. Prvým krokom k tomu bola i Suchumská Medzinárodná letná škola. Je reálnym krokom k rozvoju ideologickej integrácie, v rozpracovaní všeobecných ideových pozícií v oblasti komplexného výskumu aktuálnych problémov ideologického boja s cieľom zjednotiť tvorivé úsilie marxistov.

J. Dubnička

XIII. MEZINÁRODNÍ KONGRES O DĚJINÁCH VĚDY A IV. MEZINÁRODNÍ KONGRES LOGIKY, METODOLOGIE A FILOSOFIE VĚDY

XIII. mezinárodní kongres o dějinách vědy, který se konal 18. 8.—24. 8. 1971 v Moskvě, byl svým programem nesmírně rozsáhlý a poskytoval mnoho přitažlivých jednání, kterých se však nebylo fyzicky možno zúčastnit. Přitom bylo mnoho účastníků zainteresováno na pořadech, které probíhaly současně. Jak na kolokviích, tak v sekcích přednášeli vědci často světového jména a účastníci litovali, že se museli rozhodnout jen pro jednu eventualitu. Toho typu byla kolokvia o teorii a dějinách vědy, o středověké vědě, o antice a dnešku, o funkcionální analýze, o vývoji klasické mechaniky, o vývoji relativistické a kvantové fyziky, ke 100. výročí narození Rutherforda a 75 letům teorie radioaktivity, o úloze logiky a metodologie ve výzkumu historie vědy. Vcelku pracovalo dvanáct sekcí, jež měly s pobočkami vcelku 21 oddělení.

Zahajovacímu plenárnímu zasedání vtiskl charakter teoreticky propracovaného marxistického pojetí dějin vědy referát akad. Kedrova.

Nejzajímavější přednášky na kolokviu o relativistické a kvantové fyzice: Fejnberg shrnul práci I. J. Tamma, zakladatele moskevské školy (spolu s Frenklem, Mandelštamem a Landauem). I. J. Tamm pracoval ve více oborech fyziky a vychoval celou vědeckou generaci. Rahmanovo záření objevil před Rahmanem. Rozvinul matematickou teorii stability neutronů, termonukleární syntézu v plazmě, nukleární rezonanci i klasickou elektrodynamiku. Jako učitel byl nedostižný. V diskusi se vědci z USA informovali, jak se šířila kvantová teorie v SSSR: 1926—1928 byl Fok a po něm Landau v Německu a 1928 měl Fok první kurs, potom navštěvovali často SSSR Dirac, Bohr, Planck aj.

Mme Tonnelat analyzovala gnoseologický přínos teorie relativity, Destouche popsal vývojová stadia vlnové mechaniky, a to na názorech L. de Broglie. Ukázal, že deterministická etapa teorie úrovní (od r. 1951) přinesla pokrok v teorii světla

(polarizace, interference). B. G. Kuzněčov ukázal, že se dnes stala zcela běžnou věcí reinterpretace fyzikálních teorií, zatímco v klasické fyzice znamenala katastrofu. Freder (NDR) přednášel o opozici proti relativistické fyzice do r. 1920.

V sekci fyziky přednášel prof. Kudrjavcev o neočekávaných objevech ve fyzice, Spasskij o přejímání fyzikálních teorií (Descartes rozvíjel aristotelskou fyziku), Jakovlevová rozebírala vývoj teorií termodynamické nerovnováhy, hlavně vývoj pojmu entropie. Herneck (NDR) představil Ostwalda jako teoretika vědy, který spatřoval hlavní činitele rozvoje vědy v těch postavách, které vedla převážně potřeba poznání. Kuzněčovová se zabývala popisem nevratnosti v klasické statistické mechanice. Stiegler (NSR) dokázal, že Einstein nebyl objevitelem speciální teorie relativity, ale Poincaré a Mach. Einstein nesprávně užil Lorentzových transformací, jak dokázal Španěl Palacio 1960. Snad nejzajímavější na této sekci byla stálá účast prof. Ivaněnka, který neúnavně obohacoval všechny diskuse svou bezprostřední znalostí problematiky. Sám přednášel o teorii záření a historii objevů elementárních částic, kde je sám spolutvůrcem. Zájemce také provedl ústavem teoretické a kvantové fyziky M. G. U. Sám mluvil ve všech čtyřech jazycích a překládal jiným referentům.

V sekci historie matematiky rozvedl I. M. Jaglom axiomatizaci geometrie (Hilbertova se ukázala jako nejméně vhodná k rozvíjení). Krulikovskij přednášel o spektrální teorii diferenciálních operátorů a jejím využití (v Hilbertově prostoru) u Schrödingera, Heisenberga a Diraca. V kolokviu o funkcionální analýze si vedl suverénně boubakista Dieudonne a fundovaností vývodů a celkovou koncepcí prof. Poliščuk a Šilev v rozboru analýzy v nekoněčně rozměrných prostorech.

Sledoval jsem systematicky také sekci o teorii systémů. Referovali v ní nejproslulejší odborníci USA a SSSR — Bertalanffy (v zastoupení), Rappoport, Mesarovič, Cornacchio, Anochin, Ljapunov, Ujomov, Judin, Malinovskij, Mouloud (Francie) aj. Sovětští odborníci zdůraznili vysokou formálnost teorie a zastávali skeptické hledisko c její univerzálnosti. Jednání mělo vysokou odbornou úroveň, přesto mám dojem značné tematické roztržitosti celé problematiky, která by měla být úžeji vymezena. Stejná výtka se týká i jednání některých jiných sekcí, kde se uplatnila snůška všech námětů. Proto mnohem lépe dopadly sekce a kolokvia s náměty soustředěnými k vybraným otázkám. Volná témata nebylo možno nijak shrnout, ale konfrontovat příspěvky, často ani sjednotit do určitých celků.

Totéž platí o uspořádání 7. sekce — dějiny chemie, v níž jsem sám referoval o antiatomistické teorii F. Walda v chemii. Byly v ní předneseny nepochybně zajímavé úvahy V. I. Kuzněčova o dějinách chemie a teorii vývoje chemie, Dobrotina o modelování v chemii. Další příspěvky se týkaly struktury (Larder, Kanada); teorie acidity v 19. stol., místa chemie v Diderotově Encyklopedii, teorie tepla v 18. stol., totéž u Lavoisiera, antiflogistické revoluce v Německu, významu Kolbeho pro chemii, atd.

Sovětští hostitelé se vskutku překonaávali v pozornosti a také v ochotě poskytnout všechnu pomoc zahraničním účastníkům — i v osobních problémech. Velmi pohodová byla tisková služba, která rozmnožila a rozdávala mnoho příspěvků během sjezdu. Oběťavá byla i činnost některých sovětských vědců světového významu, kteří přispěli k jednání vlastní účastí (Kapica aj.).

Závěrečný projev akad. Kedrova byl při ideologické zásadovosti zároveň nesmírně podmanivý a prozíravý.

*

IV. mezinárodní kongres logiky, metodologie a filosofie vědy (Bukurešť 29. 8.—4. 9. 1971) byl pevně organizován, neuchyloval se nijak podstatně od programu

předem vytyčeného. Za nedostatky v tomto směru lze považovat jen to, že často probíhaly paralelně sekce, které by zajímaly účastníky jiných sekcí kongresu. Rušivě působila, jako ostatně na každém sjezdu, absence řady ohlášených referátů a sdělení. Organizátoři někdy zařadili náhradní program, ale vždy s tím úsilím, aby původní časový rozvrh přednášejících časový rozvrh přednášejících byl zachován. Poněkud překvapovalo, že původní program neobsahoval závěrečné shromáždění a jeho zařazení si vynutilo restriktce v pořádu posledního dne.

Program byl pro delegáty svrchovaně náročný a byl v jednotlivých sekcích vhodně členěn do větších tematických celků, aby umožňoval snadnější sledování a přehlednost problematiky.

Jednání 7. sekce se účastnili (příp. byli i předsedy) někteří významní odborníci: kvant. fyzik J. L. Destouche (Francie), B. Kedrov, Dyšlevyj, I. Kuzněcov, V. Gott, I. Novik, V. Pachomov, Omeljanovskij, Mostěpaněnko (SSSR), Polikarov (Bulharsko), M. Strauss, Hörz (NDR), Z. Augustynek (Polsko), M. S. Watanabe, Heelan, Quelon, R. S. Cohen (USA), H. R. Post, M. Hesse (Anglie).

Nejzajímavější diskuse se týkaly interpretace kvantové mechaniky, hlavně de Brogliovy koncepce a determinismu v kvantové a relativistické fyzice, dále otázek modelování ve fyzice, aparátu kvantové logiky, symetrie ve fyzikálních teoriích, axiomatizace fyziky a problematiky času. V diskusích se často vyjasňovala protichůdná hlediska, hlavně různá pojetí formálního aparátu teorií. Přitom nedocházelo v této sekci, třebaže soustředila odborníky různých zemí a nepochybně i zastánce různých tendencí přírodovědecko-filosofického materialismu, k zásadním ideologickým rozporům. Diskutující se uchýlili sice někdy i k ostrým střetnutím, ta se však netýkala základních ideových postojů, ale otázek a možností interpretace faktů a teorií. Na tomto poli došlo k ostré výměně názorů i mezi účastníky, kteří se filosoficky hlásí k marxismu, často také mezi sovětskými delegáty navzájem. Domnívám se, že se v této sekci projevila velice dobrá fundovanost členů delegace NDR v diskusích s delegáty NSR. K otevřenému střetnutí zástupců NDR a NSR (resp. USA), kteří se také účastnili jednání 7. sekce, došlo v 5. sekci po referátu o marxistické koncepci vědy v této sekci. Americký delegát odmítl ideologické a třídní pojetí vědy. Dokládal to tím, že nic takového v teoriích základů matematiky a v logice nenašel. A Marx prý s těmito disciplinami nepřišel do styku. Je reakce, ač se prohlašoval za znalce sympatizujícího s Marxem, byly značně emocionální. Diplomatičtěji se do diskuse vložil Wette (NSR). Žádal, aby marxistické vyjasnili rozporná stanoviska, a s jejich výkladem otevřeně nesouhlasil. Přednášející Fiedler (NDR), dále doc. Hörz, prof. M. Strauss a jeden z rumunských účastníků obhájil koncepci marxismu v tom smyslu, že exaktní formálně matematické, fyzikální a technické vědy jsou třídní hlavně způsobem svého využití. V kuloárové diskusi přijal řešení, že jejich ideologičnost spočívá hlavně v povaze filosofických (gnoseologických i ontologických) základů těchto věd a teoreticko-filosofických důsledků.

Za nejzajímavější považují zasedání 1., 3., 4., 5. a 11. sekce a vybraných symposií (t. j. matematická logika, filosofické otázky matematiky a logiky, obecné metodologické problémy a metodologie lingvistiky). Nejdiskutovanější příspěvky se objevily v 5. sekci. V ostatních se referáty týkaly především sdělení o výsledcích a rozpracovanosti některých formálních logických a matematických teorií. V 11. sekci bylo podle mého názoru několik řešení filosoficky vratkých nebo i nahodilých, ale zásadnější diskuse se kolem nich nerozvinuly hlavně pro menší znalost této problematiky mezi lingvisty. I přednášky ve 4. sekci (pro filosofii matematiky a logiky) byly věnovány výsledkům teoreticky již značně zaručeným (prof. Tarski, prof. Mostowski,

prof. Mošil aj.). Podobne i príspevok Hempelův, Stegmüllerův, Šaninův, Markovův aj.

Pokud jsem byl přítomen výkladům československých účastníků, měly vesměs kladný ohlas a dobré hodnocení (Hájek, Kučera, Chytil, Linhart, Materna, Sochor, Balcar, Berka, Sgall) a vzbudzovaly zájem o čs. produkci ve vědních oborech projednávaných na sjezdu.

Kongres byl i významnou společenskou událostí zainteresovaných vědeckých kruhů. Zvláště příznivě na delegáty působila pozornost věnovaná delegátům nejvyššími vládními místy. Také koncert státního symfonického orchestru přispěl k utváření dobré atmosféry pro sjezdové jednání.

J. Pinkava

IV. SOVIETSKO-ČESKOSLOVENSKÉ FILOZOFICKÉ SYMPÓZIUM V MOSKVE

Možno povedať, že každoročné pravidelné stretnutia československých filozofov so svojimi sovietskymi kolegami sa už stali dobrým zvykom, ktorý prispieva nielen k vzájomnému zblížovaniu, ale aj k rozšíreniu pohľadu na problematiku, ktorú rozpracúvajú vedeckí pracovníci oboch zúčastnených krajín v oblasti filozofie.

Minuloročné — v poradí štvrté — sovietsko-československé filozofické sympóziium sa týkalo otázok vedeckotechnickej revolúcie v súvislosti s dokončovaním spoločnej československo-sovietskej publikácie nazvanej Človek—veda—technika. Sympóziium sa konalo v Moskve od 15. do 22. novembra 1971 a po organizačnej stránke ho zabezpečoval Filozofický ústav Akadémie vied ZSSR.

Z československej strany sa na sympóziu zúčastnilo 12 delegátov z pražského Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV a bratislavského Filozofického ústavu SAV. Sovietsku stranu zastupovali poprední pracovníci týchto ústavov: Filozofického ústavu AV ZSSR, Ústavu histórie prírodných vied a techniky AV ZSSR, Ústavu filozofie a práva AV Arménskej sovietskej socialistickej republiky a Ústavu filozofie AV Gruzínskej SSR. Československú delegáciu viedol člen korešpondent Radovan Richta, DrSc., sovietsku akademik Bonifatij Michailovič Kedrov.

Kolektív filozofov obidvoch krajín vychádzal pri svojej práci z názoru, že v súvislosti s veľkou úlohou, ktorú má vedeckotechnická revolúcia v živote a rozvoji súčasnej spoločnosti, vzniká nevyhnutnosť všestrannej analýzy vedeckotechnickej revolúcie. Účastníci sympózia sa zhodli v názore, že analýzy vedeckotechnickej revolúcie, s ktorými sme sa dosiaľ stretli, boli spravidla ohraničené pohľadom na niektorú jej stránku, bez toho, aby poskytli možnosť pochopiť vzájomné súvislosti a spojenia tejto stránky s ostatnými stránkami vedeckotechnickej revolúcie.

Autorský a redakčný kolektív pripravovanej publikácie Človek—veda—technika, ktorá bude spoločným príspevkom československých a sovietskych filozofov na XV. medzinárodnom filozofickom kongrese (bude sa týkať predovšetkým otázok vedeckotechnickej revolúcie), si pred seba položil cieľ skúmať vedeckotechnickú revolúciu ako celistvý proces. Ide o pokus analyzovať z marxistických pozícií taký zložitý jav, ako je vedeckotechnická revolúcia. Takýto syntetický, komplexný pohľad na vedeckotechnickú revolúciu predpokladá predchádzajúce analytické skúmanie rozličných aspektov vedeckotechnickej revolúcie.

V rámci knihy Človek—veda—technika boli tieto aspekty rozdelené do troch skupín: do prvej skupiny boli zaradené problémy prírodovedného a technického roz-